

SEMPOZYUM DİZİSİ - 2

VAHİY ZİNCİRİNİN SON HALKASI

KUR'ÂN VAHYİ

Kur'an Çalışmaları Vakfı Sempozyum Dizisi -2

Kitabın Adı:
Kur'an Vahyi

Editör - Proje Koordinatörü:
Prof. Dr. Murat Sülün

Grafik Tasarım

Kapak Tasarım:
Burak Özkan

Baskı ve Cilt

Matsis Matbaa Hizmetleri San.ve Tic.Ltd.Şti.
Tevfikbey Mahallesi Dr. Ali Demir Cad. No:51 34290 Sefaköy-İstanbul
Matbaa Sertifika No: 20706

1. Basım

Ekim 2017, İstanbul

Künye

Kur'an Vahyi / Editör: Prof. Dr. Murat Sülün
1. Basım, İstanbul: Kur'an Çalışmaları Vakfı, 2017
Kitabın Ebadı: 448 s.; 150x235 mm

ISBN:

1-Kur'an / 2-Sosyal Bilimler / 3-İlahiyat / 4-Vahiy

İletişim

Mimar Sinan Mh. İmam Nasır Sk. No.12 Üsküdar - İstanbul
Tel: (0216) 532 47 31 - Faks: (0216) 532 47 13

©Bu kitap Kur'an Çalışmaları Vakfı tarafından yayına hazırlanmış olup tebliğlerin ilmi ve fikri muhtevası ile dil bakımından sorumluluğu tebliğ sahiplerine, telif hakları Kur'an Çalışmaları Vakfı İktisadi İşletmesi'ne aittir.

P
Y
E
P
P

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

VAHIY ZİNCİRİNİN SON HALKASI

KUR'ÂN VAHYİ

Prof. Dr. Ekrem DEMİRLİ

Yrd. Doç. Dr. Cemil KUTLUTÜRK

Doç. Dr. Muhammed TARAKÇI

Prof. Dr. Mahmut AYDIN

Prof. Dr. Murat SÜLÜN

Prof. Dr. Ömer ÖZSOY

Prof. Dr. Mehmet Emin MAŞALI

Prof. Dr. Mustafa ÖZTÜRK

Prof. Dr. Mehmet PAÇACI

Prof. Dr. Mehmed Said HATİBOĞLU

İÇİNDEKİLER

Önsöz.....	9
Kur'ân Vahyi Sempozyumu Açılış Konuşması / Fahrettin YILDIZ	13
Farklı Dinlerde Vahyin Semantik Alanı (Hinduizm ve Sihizm Örneği)	
Cemil KUTLUTÜRK	17
Giriş	17
I. Hinduizm'de Vahiy.....	18
1.1. Hinduizm'de Vahyin Kaynağı ve Çeşitleri.....	19
1.2. Hinduizm'de Vahiy ile İlişkili Kavramlar	21
II. Sihizm'de Vahiy.....	34
2.1. Sihizm'de Vahyin Kaynağı ve Çeşitleri.....	36
2.2. Sihizm'de Vahiy ile İlgili Kavramlar.....	37
Sonuç ve Değerlendirme.....	43
Kaynaklar	47
Yahudilikte Vahiy Anlayışı / Muhammet TARAKCI.....	49
Giriş	49
I. Vahyin Geliş Şekilleri	50
II. Vahyin Alıcıları.....	59
III. Yahudi Geleneğinde Vahiy.....	60
IV. Eleştirel Kitab-ı Mukaddes Araştırmaları ve Vahiy	63
V. Yahudi Vahiy Anlayışına İslâm Penceresinden Bir Bakış.....	68
Sonuç	73
Kaynaklar	75
Hıristiyanlıkta Vahiy / Mahmut AYDIN.....	79
Giriş	79
I. Genel Olarak.....	80

II. Yeni-Ahit'te Vahiy	82
III. Hıristiyan Geleneğinde Genel ve Özel Vahiy Ayrımı.....	89
3.1. Genel Vahiy.....	89
3.2. Özel Vahiy.....	92
3.3. Genel ve Özel Vahiy İlişkisi	98
IV. Tarihsel Süreçte Ortaya Çıkan Vahiy Algıları.....	103
V. Tanrı'nın İsa Mesih'te Enkarnasyonu Olarak.....	124
Sonuç	130
Kaynaklar	133

İslâm Düşüncesinde Vahiy Tartışmaları Üzerine Bazı Değerlendirmeler

Ekrem DEMİRLİ.....	137
Giriş	137
I. İslâm'da Dini Düşünce veya Vahiy Merkezli Düşünce: İnsanı	
Kurtaracak Olan Vahiydir.....	140
II. Tarihsel Mirasa Bakmak: Nazarî Geleneklerde Vahiy Meselesi	146
Kur'ân-ı Kerim'de Vahyin Kavramsal Çerçevesi / Murat SÜLÜN....	161
Giriş	161
I. Allah – İnsan İletişiminde Anahtar Kavramlar	162
1.1. Vahy (الوحي والإيحاء)	162
1.2. Nüzûl ve Türevleri (الإنزال والتنزيل والتنزل).....	171
1.3. Kelâm (الكلام, التكليم)	176
II. Allah - İnsan İletişimini Açıklığa Kavuşturan Yan Kavramlar.....	180
2.1. Kalb: Vahyin İndiği Yer ya da İlahi İletilerin Alıcısı	180
2.2. Elçi: Tekvinî Âyetleri Tenzilî Âyete Dönüştüren.....	191
2.3. Allah Katı: Vahyin Kaynağı.....	194
2.4. Diğerleri	199
Değerlendirme; Özet ve Sonuçlar.....	200
Kaynaklar	210

Vahiy Geleneği Bağlamında İkiz Doğum Olarak Kur'ân Vahyi: Kur'ân Metni ve Kurucu Ümmet / Ömer ÖZSOY	215	K
Kur'ân Vahyinin Kitaplaşması ve Kıraatler / M. Emin MAŞALI	227	E
I. Kur'ân Vahyinin Kitaplaşma Serüveni	227	F
1.1. Nüzul Döneminde Vahyin Yazı ile Kayıt Altına Alınması	228	I
1.2. Hazret-i Ebû Bekr Döneminde Vahyin Toplu Olarak Yazıya Aktarılması	231	F
1.3. Hazret-i Osman Döneminde Vahyin Kitaplaştırılması / Mushaflaştırılması.....	235	
II. Kur'ân Kıraatleri	248	
2.1. Kıraatlerin Kaynağı	248	
2.2. Nüzul Sonrası Dönemde Kıraatlerin Durumu	252	
2.3. Geleneğe Kıraat Algısı	259	
2.4. Dini Disiplinler ve Kıraatler.....	262	
Kaynaklar	265	
Kur'ân Vahyinin Anlaşılması, Yorumlanması ve Modern Çağa Taşınması / Mustafa ÖZTÜRK.....	269	
Giriş	269	
I. Bir İhtiyaç Olarak Kur'ân Yorumu	272	
II. Yorumun Mahiyeti ve Yorumda Nesnellik-Öznellik Meselesi.....	278	
III. Yorumun Alanı ve Sınırları	291	
IV. Modern Çağda Kur'ân Yorumu	295	
Genel Değerlendirme ve Sonuç.....	306	
Kaynaklar	310	
Kur'ân'ı Anlamaya Dair / Mehmet PAÇACI	313	
Kaynaklar	329	

Kur'ân'da Gayb / Mehmed Said HATİBOĞLU..... 331

Ek 1 -- Kur'ân Vahiylerrinin Kitaplaşması (Farklı Bir Bakış)..... 337

I. Kavramsal Çerçeve..... 337

II. Kur'ân'ın Kitaplaşma Seyri..... 346

III. Asıl Kur'ân Kavramı... .. 349

Ek 2 – Kur'ân-ı Kerim'in Korunması ile İlişkilendirilen El-Hicr 15/9'a

(إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ) Farklı Bir Yaklaşım 361

FARKLI DİNLERDE VAHYİN SEMANTİK ALANI -HİNDUİZM VE SİHİZM ÖRNEĞİ-

Cemil KUTLUTÜRK*

GİRİŞ

Vahiy etimolojik olarak; işaret, yazı, yazılmış olan şey, elçilik, ilham, gizli konuşma ve başkasına iletilen şey gibi anlamlara gelir. İslâmî literatürde “Allah’ın bir emri, bir hükmü veya bilgiyi peygamberine gizli olarak bildirmesi”⁸ anlamında kullanılan vahiy kavramı, genel anlamda Tanrı’nın veya tanrısal varlıkların insanlarla iletişime geçmesini ifade eder⁹. Bu yönü dikkate alındığında mahiyeti ve yansımaları farklılık gösterse de vahiy olgusu, Tanrı veya yüce varlık kavramlarına yer veren her dinde mevcuttur; zira bu tür dinlerde Tanrı veya tanrısal varlıklar çeşitli kanalları kullanmak sûretiyle bireylerle temas kurmuşlar ve böylece insanoğluna kendilerini tanıtmışlardır. Din mensupları vahiy ile Tanrı’nın mesajlarına muhatap kılınmış ve birtakım görevleri yerine getirmekle sorumlu tutulmuştur. Bu çalışmada farklı dinlerde vahyin semantik alanı ele alınmıştır. Yahudilik ve Hıristiyanlık için ayrı bildiri metinleri olduğu için çalışmamızda Hint dinlerinde vahiy olgusu üzerinde durulmuştur. Burada da bir sınırlandırılmaya gidilmiş ve

* Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dinler Tarihi Öğretim Üyesi, Yrd.Doç.Dr.

⁸ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, Beyrut: Dâru'l-Fıkr, 1990, XV, 379.

⁹ Konu, “Kur’ân-ı Kerim’de Vahyin Kavramsal Çerçevesi” başlıklı kısımda genişçe işlenmektedir. /ed.

Tanrı düşüncesine yer veren Hinduizm ve Sihizm'deki vahiy anlayışı ele alınmıştır.¹⁰ Söz konusu dinlerde vahyin kaynağı, mahiyeti ve çeşitleri incelenmiş; vahiy ile ilişkili kelime ve kavramların semantik tahlili yapılmıştır. Bu şekilde vahiy olgusunun Hint dinlerindeki yeri ve önemi tespit edilmeye çalışılmıştır.

I. HİNDUİZM'DE VAHİY

Kökeni milattan önce (M.Ö.) 2000lere kadar uzanan Hinduizm, yaşayan en eski dinî geleneklerden biridir. Mensupları nezdinde Hindu dinî geleneğinin başı ve sonu yoktur. Nitekim Hindular kendi dinî geleneklerini “ebedi ve ezeli şeriat” anlamında *sanatana dharma* olarak takdim ederler. Uzun bir tarihî süreçte teşekkül ettiğinden, Hinduizm içinde birbirinden farklı Tanrı tasavvurları ortaya çıkmıştır. Erken dönem *Veda* metinlerinde Varuna, İndra, Agni gibi tabiat güçlerini simgeleyen çeşitli tanrılar ön plana çıkmıştır. Söz konusu metinlerde politeist anlayış hâkim unsur olsa da “Hakikat tektir, fakat bilginler onu farklı isimlerle çağırmaktadır.”¹¹ gibi ifadelerde monoteist düşünceyi yansıtan anlatımlar da zaman zaman yer almıştır. *Veda* metinlerinden sonra derlenmiş olan *Upanişad* metinlerinde ise Brahman algısı ön plana çıkmış ve onun, her şeyin üzerinde Yüce Varlık olduğu vurgulanmıştır. Diğer tanrıların derece olarak Brahman'dan aşağı seviyede oldukları ve onun emrinde çalıştıkları ifade edilmiştir. *Atman* adı verilen insandaki ruhun, Brahman'ın bir parçası olduğu ve her

¹⁰ M.Ö. VI. yüzyılda Hindu dinî geleneğine tepkisel hareket olarak ortaya çıkmış olan Budizm ve Caynizm, Hint Dinleri arasında yer alır; fakat bu iki dinî gelenek, en azından ortaya çıktıkları dönem itibariyle, açık bir Tanrı fikrine yer vermez. Bu yüzden, söz konusu dinlerdeki vahiy algısı, vahyin mahiyeti ve kaynağı oldukça farklıdır. Hem bir makalenin sınırlarını aşmamak hem de temas edilen konular içinde belli bir sistematik oluşturmak adına Budizm ve Caynizm'deki vahiy anlayışı çalışma konumuza dâhil edilmemiştir.

¹¹ Rigveda, 1.164.46.

şeyin Brahman'dan *sudûr* ettiği fikri işlenmiştir.¹² Destanlar dönemine gelindiğinde (M.Ö. 200 - 300) dinî ve ictimaî gelişmelere bağlı olarak erken döneme ait tanrısal varlıklardan bir kısmı halk nezdinde değer kaybetmiş ve neticede Hindular arasında Brahma, Vişnu ve Şiva olmak üzere 3 önemli tanrı popüler hale gelmiştir. Puranalar döneminde ise (M.S. 300 - 800/900) tanrı tasavvuru konusunda *trimurti* (üç form) doktrini ön plana çıkmıştır. Bu hâkim anlayışta 3 farklı tanrı yani Brahma, Vişnu ve Şiva esasında Yüce Tanrı'nın 3 farklı yönü olarak düşünülmüştür. Yüce Tanrı'nın gereken duruma göre 3 farklı şekilde tezahür ettiğine ve ona göre eylemde bulunduğu inanılmıştır; fakat Yüce Tanrı'nın kimliği meselesi mezhebî bakış açılarına göre değişkenlik göstermiştir.¹³

Hindu dinî tarihinde birbirinden farklı Tanrı tasavvurları ortaya çıkmış olmakla birlikte Hindular nezdinde Yüce Varlığa inanma ve onunla daima iletişim halinde kalma düşüncesi hiçbir zaman önemini yitirmemiştir; zira Hinduların birincil vazife ve gayeleri olan dünyevi sorumlulukları yerine getirerek ebedi saadete kavuşma, Tanrı ile daima temas halinde olmaya ve onu anlamaya bağlanmıştır. O yüzden, "aşkın varlığın yaratmış olduğu kesimle iletişim kurması" anlamındaki *vahiy* olgusu, 4000 yıllık Hinduizm tarihinde önemini ve canlılığını daima sürdürmüştür.

1.1. HİNDUIZM'DE VAHYİN KAYNAĞI VE ÇEŞİTLERİ

Hindular arasında yaygın olan görüşe göre vahyin kaynağı Tanrı'dır. İnanışa göre ezeli hakikat olan Tanrı sözleri, *rişi* denilen ermişler aracılığı ile gün yüzüne çıkartılıp insanlığa aktarılmıştır.

¹² Yüce Tanrı, Brahman'dır. O, farklı şekillerde tezahür etmektedir." gibi ifadelerde bu durum görülür. Bkz. Maitri Upanişad, 3.2; 4.2.

¹³ Hindu dinî tarihinde Tanrı tasavvuru konusunda ortaya çıkan farklı anlayışlar ve bunların muhtemel nedenleri hakkında geniş bilgi için bkz. Cemil Kutlutürk, Hinduizmde Avatara İnanıcı, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2014, Doktora tezi, s. 94-106.

Vedalar (bilgi, ezeli hikmet) olarak kayıt altına alınan bu ilahi sözler Tanrı tarafından verilmiştir.¹⁴ Hindu kutsal metinlerinde *rişilere* bildirilen beyitlerin (*çanda*) ilahi kaynaklı olduğu ve bunların ermişler tarafından şifahi olarak aktarıldığı açıkça belirtilir.¹⁵ Bu anlamda *Vedalar* için herhangi bir beşer ürünü olmadığını ifade etmek maksadıyla *apauruşeyatva* terimi kullanılır. Tanrı'nın vahyi kabul edilen *Vedalar*, ezeli-ebedidir (*nitya*) ve kaynağı kişiler üstüdür (*apauruşeya*). *Vedalar*, Tanrı'nın soluğundan çıkmıştır; yani O'nun sözleridir; geçmişte yaşamış büyük *rişilere* vahyedilmiş ebedi hakikatlerdir. Bu metinler, ilahi bilginin somutlaşmış halidir. Mevcut kitaplar kayboldu veya zarar görse bile içlerindeki hakikat asla değişmeyecek ve yok olmayacaktır.¹⁶

Vahyin kaynağı hususunda Hindular arasında yaygın olan görüş bu yönde olsa da Mimamsa'nın öncülüğünü yaptığı bazı Hindu düşünce ekolleri, *Vedalar*'ın herhangi bir Tanrı veya beşer ürünü olmadığını kabul eder. Onlar, *Vedalar* için kullanılan "Puruşa kaynaklı olmayan söz" anlamındaki *apauruşeyah şabda* ifadesini farklı bir açıdan yorumlarlar. Burada geçen *puruşa* ifadesinin sadece "insan" anlamında olmadığını, "tanrı/tanrısal varlık" anlamını da taşıdığını ileri sürerler. Bu şekilde vahyin kaynağının ne insan ne de Tanrı veya tanrısal bir varlık olduğunu belirtirler. Onlara göre *Vedalar* yaratılmamıştır. Bu açıdan söz konusu metinler kendiliğinden var olan ezeli ve ebedi hakikatlerdir; yani ezeli vahiydir. *Rişiler* onları sezmiş ve insanoğluna nakletmişlerdir. Veda, "evrendeki ezeli düzeni, kozmik yasayı ve bireysel/toplumsal görevler"i ifade eden *dharma*dır. Veda, *dharmanın* asıl kaynağıdır. Bu ezeli ve ebedi düzen/şariat (*sanatana dharma*), baştan beri vardır. *Dharma* ne çıkarım ne de akılla öğrenilebilir. O sadece *Vedalar*'daki vahiy sayesinde idrak edilebilir. Bunun gibi, bireyin kendi-

¹⁴ Şvetaşvatara Upanişad, 6.18.

¹⁵ Şatapatha Brahmana, 11.5.4.17.

¹⁶ Annie Basent & Bhagavan Das, *Sanatana Dharma*, Chennai: Vasanta Press, 1940, s. 3

liğinden *dharmaya* uygun olarak yaptığı eylemlerin (*karma*) doğruluğu da ancak *Vedalar'a* başvurularak ortaya konabilir. Her bir eylemin etkisinin insan zihninin alamayacağı kadar uzaklara gitmesi, *Vedalar'ın* (*şabda*) baştan beri var olmasını gerekli kılar. Bu yüzden, kişi herhangi bir kaynağa bağlı olmayan *Vedalar'daki* vahye dayanmalı ve güvenmelidir.¹⁷

Hinduizm'de vahyin kaynağı konusunda temelde bu tür iki farklı eğilim söz konusu olsa da ana akım, vahiy olgusunu Tanrı ile ilişkilendirir. Hinduizm'de Yüce Varlığın mesajlarını insanlığa nasıl duyurduğu ve bireylerle ne şekilde iletişime geçtiği meselesi oldukça karmaşıktır. Hinduizm'in farklı tanrı tasavvurları bulunması, belli bir kurucusu olmaması ve peygamberlik inancına açıkça yer vermemesi söz konusu meselenin anlaşılmasını güçleştirmektedir. Bütün bunlara rağmen Hindu dini incelendiğinde Tanrı'nın insanla iki temel yoldan iletişim kurduğu anlaşılmaktadır. Birinci vahiy türü, Tanrı'nın sözlerinin ermişler tarafından sezilerek/işitilerek açığa çıkarılması, ikincisi ise Tanrı'nın bizzat kendisini insanoğluna göstermesidir. Birinci vahiy çeşidi yani Tanrı'nın kendisini söz ve hakikat olarak ifşa etmesi *şruti*, ikincisi yani Tanrı'nın kendisini fiziksel olarak açığa çıkarması ise *avatar* başlığı altında ele alınıp incelenmiştir.

1.2. HİNDUİZM'DE VAHİY İLE İLİŞKİLİ KAVRAMLAR

Hinduizm'de vahiy olgusu denilince temelde Tanrı'nın kendisini söz ve hakikat olarak ifşa etmesi anlaşılır. Bu vahiy çeşidinin mahiyeti ve gerçekleşme biçimini ele almadan önce Hinduizm'de

¹⁷ Kelâmın / vahyin (*şabda*) ezeli ve ebedi olduğunu savunan ve böylece onu herhangi bir tanrısal güce dayandırmayan *Mimamsa*, Hint felsefi ekollerinden biridir. *Mimamsa* "enine boyuna düşünme, tahkik etme, araştırma" anlamına gelir. Bu düşünce ekolü *dharmaya* uygun olarak yapılan eylemleri (*karma*) temel inceleme alanı yapar. Bu yüzden *karma mimamsa* veya *purva mimamsa* olarak da bilinir. Geniş bilgi için bkz. Archana Rai, *Bharatiya Darşan main Cayat ka Svarup*, Kaşi Hindu Vişvavidyalaya, Benares 2002, Basılmamış Doktora Tezi, s. 11-14.

“söz/kelâm” kavramı üzerinde durmak yerinde olacaktır. Sanskrit literatüründe bu bağlamda dikkat çeken temel kavramlar *vak* (söz), *şabda* (söz, ses), *bhaşa* (dil), *vani* (söz, tını, kelime) ve *om* (sırlı ve kutsal ses/söz)’dur.

1.2.1. Vak

Sanskritçede “söz, kelâm, dil, titreşim” gibi anlamlara gelen *vak*, “konuşmak, bildirmek, söylemek, tekrar etmek” anlamındaki *vaç* fiil kökünden türemiştir.¹⁸ Hindu dinî düşüncesine göre ilahi bilgi yani vahiy, bu söz aracılığı ile bildirilmiştir. Hint felsefî ekollerinde “söz”ün mahiyeti ile ilgili birtakım farklı düşünceler ve tasnif biçimleri olmakla birlikte genel kabul gören husus Rigveda’da yer alan bilgiye dayanır. Buna göre “söz”ün temel olarak 4 boyutu vardır.¹⁹

Para-vak: En üstün söz, ebedi ve ezeli kelâm, insan bilincini aşan tını/ses. Sözün birinci türü olan ve en yüce formunu betimleyen *para-vak* terimi ile kastedilen Tanrı’nın kelâmıdır. Tanrı’nın sözünün ilk halidir. Diğer bütün sesler/sözler bu temel yapıdan tezahür eder. Bu tür sesin/sözün *para* olarak nitelendirilmesinin temel sebebi, duyu algılarının ötesinde olmasındandır. Sözün bu formuna *rava-şabda* da denir. Bununla “ses”in zihnin ve idrakin ötesinde titreşimsiz halde olması kastedilir. Bu hal, sadece *pramaçnani* veya *rişi* denilen büyük ermişler tarafından sezilebilir. *Para-vak* ile iletişime geçmek ve onu sezinlemek herkesin başarabileceği bir husus değildir; ancak zihnî melekelerini derin düşünceyle olgunluğa ulaştırmış *rişiler* bunu gerçekleştirebilir.

Pasyanti-vak: Görülen, işitilen ses. *Rişilerin* derin tefekkür ve bilinç sonucu tecrübe ettikleri söz/ses, *pasyanti-vak* terimi ile ifade

¹⁸ M. Monier Williams, *A Sanskrit-English Dictionary I-II*, Varanasi: Indica Books, 2008, II, 1329.

¹⁹ Rigveda, 1.164.45.

edilir. Sesin bu formu, bildiğimiz sıradan bir ses değildir. *Rişilerin* hissettiği ve keşfettiği titreşimlerdir; yani ilahi kelâmın / vahyin (*para-vak*) ermişler tarafından işitilmesidir (*şrutî*). *Rişiler* bunu, duyu verilerini veya akli yetilerini kullanmaksızın deruni mânada zihinsel olarak keşfederler.

Madhyama-vak: Fikre dönüşmüş ses/söz. Sözün bu üçüncü haline zihindeki düşünceler örnek olarak verilebilir.

Vaikhari-vak: Sesin en aşağı seviyesidir. Sözün ağız yoluyla ifade edilmesi hali *vaikhari-vak* kavramı ile ifade edilir. Boğazdan çıkan gündelik kelimeler bu türdendir.²⁰

Hindu kutsal metinlerinde sözün / kelâmın (*vak*) somutlaştırıldığı ve bir tanrıça olarak sunulduğu görülür. Nitekim *vak*, *Vedalar*'da kimi zaman *Pracapati* kimi zaman da farklı tanrıçalarla özdeşleştirilmiştir. Daha sonraki dönemlere ait *Mahabharata* ve *Purana* türü metinlerde ise *vak* çoğunlukla "söz tanrıçası" mânasında *Sarasvati* ile ilişkilendirilmiştir.²¹

1.2.2. Şabda

Sanskritçede "ses, söz, kelâm" mânasında kullanılan bir başka kelime *şabd*dir. Metinlerde *şabda* ile *vak* kelimelerinin zaman zaman birbirinin yerine kullanıldıkları da görülür. Hint felsefesine göre ses/söz (*şabda*), kişinin geçerli ve doğru bilgiyi elde etme vasıtalarından (*pramana*) biridir.²² Hint felsefi ekolleri hakiki bilgi etme vasıtalarının neler olduğu hususunda farklı görüşler ileri sürseler de hemen hepsi *şabdayı* bu kapsamda güvenilir bir araç olarak

²⁰ Geniş bilgi için bkz. Ravid Prakash Arya, *Rgveda Samhita*, Varanasi, Indica Books, 2002, s. vii-x.

²¹ John Dowson, *A Classical Dictionary of Hindu Mythology and Religion, Geography, History, and Literature*, London: Routledge & Kegan Paul Ltd., 1961, s. 330.

²² M. Monier Williams, *A Sanskrit-English Dictionary*, II, 1537-8.

kabul eder. Burada *şabda* ile kastedilen vahiy mahsulü olarak görülen Veda metinleridir.²³ *Vedalar*, hakiki ve geçerli bilgiyi elde etmede temel kaynaktır. Kutsal metinler (*şabda*), gerek evrenin mahiyet gerekse bireyin ölüm sonrası hayatı hakkında bilgi verdiği için oldukça önemlidir. Hindulara göre özellikle kurtuluş konusunda temel ve doğru malumata ancak bu araçla ulaşılabilir. Diğer vasıtalardan hiçbiri bu hususta *şabda* kadar yetkin değildir. Dolayısıyla, Hindular nezdinde Tanrı'nın sözü (*Şabda Brahman*) olan *Vedalar*, bireyin dünyevi ve uhrevi hayatı için temel başvuru kaynağı hükmündedir.

1.2.3. Om

Hinduizm'de "kutsal söz/ses" anlamında dikkat çeken bir diğer sözcük *om*dur. *Om*, Hinduizm'in en önemli dinî sembollerinden biridir. Onun bu önemi, kutsal metinlerde kendisine yüklenen çeşitli sembolik ve mistik anlamlardan kaynaklanır. *Upanişadlar* başta olmak üzere pek çok kutsal metin *om* sözcüğü ile başlar. Gerek kutsal metinlerde gerekse bunları yorumlayan Hindu felsefi sistemlerinde *om* sözcüğüne çeşitli mânalar verilir ve onun Tanrı'ya delâlet ettiği belirtilir. Bu tür farklı yorumlardan ziyade konumuzla bağlantılı olan yönüne temas edilecek olursa bu sözcük kutsal metinlerde "yüksek ses, tek bir ses" gibi anlamlara gelen *udgitha* olarak tanımlanır.²⁴ Metinlerdeki belgilere göre bütün mevcudat bu ses/sözden yaratılmıştır. O yüzden *om*, bütün evreni temsil eden kutsal bir sözcüktür. *Om* sözcüğü yukarıda tasnifi yapılan sesin / sözün (*vak*) 4 temel boyutunun hepsini kapsar ve bir bütün olarak sesin bu 4 halini temsil eder.

²³ Bazı Hint ekollerinde kutsal metinlerin yanı sıra *guruların* sözleri de *şabda* kapsamında değerlendirilir ve hakiki bilgiyi elde etmede önemli bir vasıta olarak görülür. Fakat *guruların* bu tür sözlerinin kutsal metinlere dayandığı ve oradan beslendiği hatırdan çıkarılmamalıdır.

²⁴ Çandogya Upanişad, 1.5.1.

Netice itibarı ile Hindu inancına göre ezeli hakikat olan ilahi söz (*para-vak*), *rişiler* tarafından işitilmek sûretiyle açığa çıkartılmış ve sonraki nesillere aktarılmıştır. Tanrı bu şekilde mesajlarını insanlığa duyurmuş ve onlarla temas kurmuştur. Hinduizm'de vahyin bu çeşidi *şruti* kavramı ile karşılık bulmuştur.

1.2.4. Şruti

Sözlükte “işitme, işitilen şey” anlamlarına gelen *şruti* dinî terim olarak “*rişiler* tarafından duyulan ve ifşa edilen ezeli hakikatler”i ifade eder. Bu ezeli hikmet, Tanrı kelâmı olup ilahi kaynaklıdır. *Şruti* tartışılmaz bir otoriteye ve en yüksek teolojik değere sahip kutsal metinleri belirtmek için kullanılan bir kavramdır.²⁵ *Şruti* grubuna dâhil olan metinlerin vahiy yoluyla bilge kişilere aktarıldığına inanılır. Vahiy mahsulü olarak kabul edildiğinden, bu tür eserlerin sıhhatinden şüphe duyulmaz. Bu metinlerin içeriği sorgulanmaz ve öğretileri hakikat kabul edilir.

Şruti grubunu oluşturan metinler *Vedalar* adıyla bilinir. *Vedalar* tabirinin Hindu dinî geleneğinde biri dar, diğeri daha geniş olmak üzere iki mânada kullanıldığı görülür. Dar anlamda kullanıldığında *Vedalar* tabiri Rigveda, Samaveda, Yacurveda ve Atharvaveda olmak üzere 4 Veda'yı kapsar. Bazı kaynaklarda Veda metinleri;

- Rigveda-Samhita (Rigveda ilahilerinin toplamı),
- Yacurveda-Samhita (Yacurveda ilahilerinin toplamı),
- Samaveda-Samhita (Samaveda ilahilerinin toplamı) ve
- Atharvaveda-Samhita (Atharvaveda ilahilerinin toplamı) şeklinde verilir.²⁶

²⁵ M. Monier Williams, *A Sanskrit-English Dictionary*, II, 1607.

²⁶ Annie Basent & Bhagavan Das, *Sanatana Dharma*, s. 3-5.

Hindu inancına göre bu 4 Veda'nın yanı sıra *Brahmanalar*, *Aranyakalar* ve *Upanişadlar* da vahiy kaynaklı metinler olup *şruti* grubu içinde yer alır. Bu son 3 metin, *Vedalar*'ın tefsiri mahiyetindedir. Nitekim *Brahmana*, *Aranyaka* ve *Upanişad* türü metinlerden her biri yukarıda bahsedilen 4 Veda'dan birine iliştilir ve onun bir parçası olarak değerlendirir. Dolayısıyla, *Vedalar* tabiri daha geniş anlamda kullanıldığında yukarıda adı geçen ve vahyedildiğine inanılan kutsal kitapların hepsini ifade eder.²⁷

Vedalar, *rişilerin* açığa çıkardığı ilahi kelâmdır; Tanrı'nın buyruklarını bildiren kutsal sözlerdir. Nitekim Sanskritçede "bilmek" anlamındaki *vid* fiil kökünden türemiş olan *Veda* kelimesi "kutsal bilgi, mükemmel bilgi" anlamlarına gelir.²⁸ Bu bilgi (*Veda*) Hindu inancına göre Tanrı'dan gelir; zira *Veda* kitabında ilk öğretilen Tanrı (*Brahman*)'dır. *Veda* metinleri beşer ürünü veya *rişilerin* kendi görüşleri değildir. *Şruti* grubunda yer alan metinlere sıradan bir sezgiyle, çıkarımla veya güçlü muhakemeyle ulaşılmamıştır. Bu kutsal sözler, ilhama mazhar olmuş bilge kişilerin yaşadıkları tecrübeler esnasında elde ettikleri bilgilerin sunumudur. Bunlar kendilerine nakledilmiştir. Bu bilgiler, *rişilerin* bilincini aşan bağımsız bir Yüce Varlık'tan kaynaklanır. Dolayısıyla, *rişilerin* yaşadıkları tecrübeler ve yansıttıkları deneyimler, Tanrı'nın vahyinin doğrudan bir ifşasıdır. Hindu geleneğine göre, bu ilahi hakikatler *rişiler* aracılığı ile keşfedilmiş ve onların talebelerine aktarması sonucunda günümüze kadar ulaşmıştır. Başlangıçta şifahi olarak nakledilmiş olan

²⁷ Maurice Winternitz, *A History of Indian Literature I-II*, Delhi: Motilal Banarsidass Publishers, 1981, I, 49-50. Hindular arasında *şruti* ve *smṛiti* tasnifi yaygın bir kullanım olmakla birlikte *şruti* ve *smṛiti* grubuna dâhil edilen kutsal metinlerin mezhebi bakış açılarından kaynaklanan nedenlerden dolayı farklılık arz ettiği de belirtilmelidir.

²⁸ M. Monier Williams, *A Sanskrit-English Dictionary*, II, 1483.

bu bilgiler uzun bir sürecin ardından yazıya geçirilerek bugünkü şeklini almıştır.²⁹

1.2.5. Smriti

Hinduizm'de oldukça geniş bir kutsal kitap külliyatı mevcuttur. Bunlardan *şruti* grubuna dâhil edilen *Vedalar*, Tanrı'nın sözü olarak değerlendirilip vahiy mahsulü kabul edilirken, bir kısım metinler ise kutsal kabul edilmekle birlikte doğrudan vahiy mahsulü olarak değerlendirilmez. Beşerî kaynaklı kabul edilen bu tür metinler Sanskritçede "hatırlanan, korunmaya değer şey, hafıza, gelenek" gibi anlamlara gelen *smriti* kavramı ile ifade edilir ve Hindu toplumunda öne çıkmış bazı din bilgilerine dayandırılır.³⁰ *Smriti* grubunda yer alan metinlerin insanlar tarafından yazıya aktarılmış olduğuna inanılmakla birlikte, *Vedalar*'ın yorumu ve izahı olduklarından vahyedilmiş ezeli hakikatlere dayandıkları da ileri sürülür. *Smriti* kategorisinde yer alan kitapların sınıflandırılması hususunda Hindologlar arasında bazı farklılıklar bulunur; fakat genel olarak Ramayana ve Mahabharata başta olmak üzere İtihasa (Destan) türü metinler, geçmişe dair dinî ve tarihî bilgileri ihtiva eden Puranalar ile ahlakî ve hukukî kurallar üzerinde yoğunlaşan *Dharmaşastralar* *smriti* grubu içinde değerlendirilir. Bu kategoriye dâhil olan metinlerin dindeki önemi *şrutiden* sonra gelir ve Hint dinî düşüncesinde ikinci en yüksek otoriteyi teşkil eder. Söz konusu metinlerin dili basittir; muhtevası anlaşılır ve akılda tutulabilir özelliindedir. Bu metinler kast kuralları koymaksızın herkesin erişimine açıktır. Söz konusu metinlerde işlenen başlıca konular bireyler tarafından yapılması ve yapılmaması gereken davranışlar, bunların karşılığı olan mükâfat ve cezalar, bireylerin eşlerine, ailelerine ve topluma karşı sorumlulukları, doğum, evlilik ve ölüm gibi durumlarda icra edil-

²⁹ Ravid Prakash Arya, *Rgveda-Samhita*, s. xix-xx; Radhakrishnan, *The Principal Upanisads*, London: Georges Allen & Unwin Ltd., 1953, s. 2; Cemil Kutlutürk, *Hindu Kutsal Metinleri: Upanişadlar*, İstanbul: Dergah Yay., 2014, s. 38-40.

³⁰ M. Monier Williams, *A Sanskrit-English Dictionary*, II, 1609.

mesi gereken dinî törelerdir. *Smriti* grubunda yer alan kutsal metinler hem sözü edilen temel özelliklerinden hem de ele aldığı konulardan dolayı Hint dini ve sosyal hayatında oldukça etkili olmuştur.³¹

Sonuç olarak Hinduizm, dayandığı dinî metinler sayesinde asırlarca varlığını devam ettirmiştir. Hindu kutsal metinlerinin teşekkül süreci *Vedalar* dönemi (M.Ö. 2000 – M.S. 400) ile başlamış, *Puranalar* dönemi (M.S. 300 - 900) ile tamamlanmıştır. Bu metinler, herhangi bir grup tarafından belli bir süre içerisinde kompoze edilmemiş olup, yüzyıllar boyunca nesilden nesile ezberlenerek ve şifahi olarak aktarılmıştır. Dolayısıyla, Hindu kutsal metinlerinin tespit edilerek yazıya geçirilmesi, ilk ortaya çıkışlarından çok sonra olmuştur. Bu itibarla Hinduizm'de hakikatlerin idrak edilip yazıya geçirilmesi, birçok yüce ruhun zihni katkısını içinde barındıran yüzlerce yıllık bir sürecin neticesidir.

1.2.6. *Rişi: Vahyi alan*

Semitik dinlerde olduğu gibi Hinduizm'de de vahyin kaynağı Tanrı, muhatabı insanlardır; fakat bu vahyi insanlara ulaştıran aracının kimliği ve mahiyeti diğer dinlerdeki algılardan farklıdır. Nitekim Hinduizm'de, İslâm'daki gibi açık bir nübüvvet anlayışından veya ilahi vahyi seçilmiş kişilere ileten bir elçi fikrinden söz edilmez. Bununla birlikte Hindu dini tarihî ve kutsal metinleri incelendiğinde Tanrı kelâmı olarak kabul edilen kutsal metinleri açığa çıkartan birtakım şahıslardan söz edildiği görülür. Bu ilahi mesajı alan kimselere *rişi* adı verilir.

Rişi kelimesinin kökeni konusunda farklı açıklamalar bulunmakla birlikte genel kanı bu kelimenin "bakmak, görmek" an-

³¹ K. Klostermaier, *A Survey of Hinduism*, Albany: State University of New York Press, 1989, s. 11-12; K.V. Sing, *Hindu Dharma Mein Vaigyanik Manyatayen*, Prabhat Prakashan, 2009, s. 14-20.

lamına gelen *darş* kökünden türemiş olduğu yönündedir. Bu itibarla *rişi* kelimesi “sezen, ileriye gören, ilhama mazhar olan” gibi mânalara gelir. Terim olarak ise “Veda metinlerini sezen ve bunları açığa çıkartan bilge kişiler”i tanımlar.³² Bu bağlamda *rişiler*, deruni bir sezgi ile Veda ilahilerini işiten ve ileriye gören bilge kimselerdir. Bunu ifade etmek amacıyla *rişiler* için *mantra-draşta* ifadesi de kullanılır. Burada *mantra* terimi, “belli kelimelerden oluşan ve derunî mânalar içeren sırlı sözler”i ifade eder. Dolayısıyla, *mantra-draşta* terkihi, bu tür kutsal sözleri sezen ve ifşa eden kişileri belirtir. Geleneğe göre Veda metinlerini açığa çıkartan 7 büyük ermiş (*saptamaharişi*) vardır. Veda metinlerinde bunların isimleri *Gotama* (*Bharadvaja*), *Vişvamitra* (*Janmadagni*), *Vasistha*, *Koşyapa* ve *Atri* olarak yer alır.³³ Mahabharata Destanı'nda ise *Morichi*, *Atri*, *Angiras*, *Pulaha*, *Kratu*, *Pulastya* ve *Vasistha* isimleri *saptamaharişi* olarak zikredilir.³⁴

Kutsal metinlerde yer alan “Rigveda, Yacurveda, Samaveda ve Atharvaveda olarak bilinen dizeler büyük *rişilerin* ifşasıdır.”³⁵ gibi ifadelerde söz konusu ilahi hakikatlerin *rişiler* tarafından açığa çıkartıldığı ve şifahi olarak aktarıldığı açıkça belirtilir. Aitraya Aranyaka'da ise *rişiler* içerisinde en zeki olanın *Bharadvaca* olduğu ve ilgili metnin kendisine ilham edildiği bilgisi yer alır.³⁶

Vedalar Tanrı tarafından büyük *rişilere* vahyedilmiş ezeli hakikatlerdir. Bu ilahi hakikatler *rişilerin* zihinlerinden ürettikleri bir bilgi değildir. Onlar zaten mevcut olan bu hakikatleri sadece sezmişlerdir. *Rişiler* aldığı sezgisel tecrübeleri insanlara aktaran birer araçtır. Bu tür aziz veya bilge kişiler herhangi bir insanüstü güç

³² M. Monier Williams, *A Sanskrit-English Dictionary*, I, 338.

³³ Şatapatha Brahmana, 14, 5.2.6.

³⁴ Mahabharata, 12.

³⁵ Şatapatha Brahmana, 14.5.4.10.

³⁶ Aitraya Aranyaka, 1.2.2.

tarafından seçilmiş değildir. Bu hal derin tefekkür ve doğru bir yaşantı neticesinde kazanılmıştır. Dolayısıyla, pek çok doğum-ölüm döngüsünden geçen, oldukça yaşlı ve deneyimli olan çok az sayıda kimse özellikle ıssız ve sessiz mekânlarda Tanrı ile çeşitli şekillerde iletişime geçerek vahye, gizli bilgilere veya tanrısal hakikatlere muhatap olmuştur.³⁷

Vedalar dönemi sonrasına ait olan bazı Hindu kutsal metinlerinde 7 *rişiye* ek olarak başka isimler de zikredilir.³⁸ Neticede Hindu dinî tarihinde 7 temel *rişinin* yanı sıra pek çok isim de birer *rişi* olarak değerlendirilmiştir. Hint mitolojisinde uçma ve doğaya emir buyurma gibi doğaüstü güçleri bulunduğu inanılan 100'ü aşkın *rişiden* söz edilir. Mitolojik anlatımlar dikkate alındığında bunların yerine göre tanrısal varlıklardan daha üstün oldukları ve tanrılar ile insanlar arasında arabuluculuk yaptıkları görülür. Neticede *rişi* kavramına yüklenen anlam tarihî süreç içinde genişlemiş ve Tanrı bilgisine ulaştığı düşünülen örnek şahsiyetlere de bu kavram kimi zaman unvan olarak verilmiştir. *Rişi* kavramının ilk dönemlerde kullanılan esas anlamından koparak daha geniş anlamda kullanılması hususunda K. Werner aydınlatıcı bilgiler vermektedir. Werner'e göre başlangıçta sadece Veda ilahisini kavrayan ermişler için kullanılan *rişi* kavramı zamanla esas anlamından kopmuş ve özellikle Puranalar dönemi sonrasında *sadhu* ve *guru* gibi dinî önderlere de saygı ifade etmesi maksadıyla *rişi* ismi unvan olarak verilmiştir.³⁹ Böylece *rişi* terimi, *Vedalar* döneminde ifade ettiği anlamdan uzaklaşarak farklı mânalar kazanmış ve bunun etkisi ile 7 temel *rişinin* yanında sayısız *rişiler* ortaya çıkmıştır. Hindu dinî geleneğinde pek çok *rişiden* söz edilse de inanca göre ilahi kelâmın

³⁷ Annie Basent & Bhagavan Das, *Sanatana Dharma*, s. 2-4; Ravid Prakash Arya, *Rgveda Samhita*, xxi, xlvii.

³⁸ Vişnu Purana'da *Bhrigu* ve *Dakṣa* gibi isimlerin ilave edilmesi gibi. Bkz. Vişnu Purana, 1.7.2.

³⁹ Korel Werner, *A Popular Dictionary of Hinduism*, Wiltshire: Redwood Books, 1994, s. 132-133.

(*Şabda Brahman / Mantra*) kendilerine vahyolunduğu *rişiler* sınırlıdır ve bunlar *Brahma-rişi* veya *mantra-draşta* olarak bilinir. Bu *rişiler* ile sonradan gelenler arasında derece farkı vardır. Sonraki nesil *rişiler* sadece kutsal sözü açıklayan ve bunlara şerh düşen bilge kişiler olarak değerlendirilebilir.⁴⁰

1.2.7. Avatar

Hinduizm'de vahiy denilince temelde akla gelen husus, ilahi sözlerin *rişi* adı verilen kişilere ilham edilmiş olması ve onların bu ezeli hakikatleri işitip hafızalarına kaydetmiş olmalarıdır. Bu olgu Veda metinleri şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte Hinduizm'de vahiy, gizli olan Tanrı'nın birtakım özel güçlerini kullanarak kendisini insanlara göstermesi veya bildirmesi şeklinde de anlaşılır. Bazı dinî geleneklerde *teofani* (Tanrı'nın insana görünmesi) olarak izah edilen bu husus, Sanskrit literatüründe *avatar* terimi ile karşılık bulur. Sözlükte "alçalma, bir şeye inme, zuhur etme, ortaya çıkma" anlamlarına gelen *avatar* terimi, "Tanrı'nın veya metafizik varlıkların yalnızca kendileri tarafından gerçekleştirilebilecek bazı icraatları yerine getirmek için insan veya hayvan formunda bedenleşmesi" durumunu ifade eder. Bu terim aynı zamanda "Tanrı'nın veya metafizik varlığın aldığı biçimi ya da bedensel formu" tanımlar.⁴¹ Diğer taraftan Hindu kutsal metinlerinde Tanrı'nın veya tanrısal varlıkların çeşitli tezahürlerinden ve farklı formlara büründüğünden de sık sık söz edilir. Metinlerde bu durumu belirtmek için "görünme, ortaya çıkma" anlamına gelen *pradurbhava*, *vibhuti* kelimeleri ve türevleri kullanılır;⁴² fakat ilgili pasajlar bütüncül bir gözle incelendiğinde bu tür tezahürleri birer *teofani* olarak değerlendirmek çok makul gözükmemektedir.

⁴⁰ Cemil Kutlutürk, *Hindu Kutsal Metinleri*, s. 24-26.

⁴¹ M. Monier Williams, *A Sanskrit-English Dictionary*, I, 150; Şayam Bahadur, *Prabhat Brihat Hindi Şabdakoş I-II*, Prabhat Prakaşan, 2010, I, 85; K. Narayan Prasad Maghad, *Şri Vişnu Aur Unke Avatar*, Vani Prakaşan, Delhi 2001, s. 213.

⁴² Bhagavadgita, 10.7.

Hindu dinî geleneğinde tanrı Vişnu'ya atfedilen 10 temel bedenleşmeden (*dasavatar*) söz edilmekle birlikte Hindular nezdinde önemli görülen iki temel *avatar*, Rama ve Krişna'dır. İlki Ramayana Destanı'nın ikincisi ise Mahabharata Destanı'nın hâkim unsurudur. Özellikle Krişna *avatar*, Hindular nezdinde oldukça önemlidir. İnanişâ göre tanrı Vişnu, Krişna formunda bizzat insan şekline bürünerek yeryüzüne gelmiş ve Arcuna'ya görünmüştür. Bu fikir Mahabharata Destanı'nın bir parçası olan Bhagavadgita adlı metinde yer alan şu dizelerde açıkça görülür:

"*Ey Arcuna (Bharat)! Doğruluk, adalet, erdem gibi değerlerin azaldığı; adaletsizliğin ve düzensizliğin arttığı dönemlerde ben kendimi açıkça gösteririm. İyiliği (iyileri) korumak, kötülüğü (kötüleri) yok etmek ve doğruluğu tesis etmek için zaman zaman bu dünyada doğarım.*"⁴³

Hinduların geneli, kutsal metinlerdeki bu tür ifadelerden hareketle Tanrı'nın gerekli dönemlerde bizzat yeryüzüne inerek insanlar arasında yaşadığına ve bu şekilde doğrudan kendileri ile temas kurduğuna inanır. Dolayısıyla, *avatar*lar, vahyin somutlaşmış ve tecessüs etmiş halidir. Hemen her dinde olduğu gibi Hinduizm'de de Tanrı'nın beşeriyetle münasebet kurmasının temel sebeplerinden biri onlara ilahi hakikatleri açıklayıp ebedi kurtuluş yolunu göstermektir. Bu bağlamda *avatar* düşüncesi oldukça önemlidir; zira Tanrı kendini insanlığa göstermek sûretiyle (*avatar*) birtakım temel hakikatleri bildirmiş; sözgelimi Krişna formuna bürünüp mesajlarını Arcuna'ya ve onun nezdinde tüm beşeriyete iletmıştır. *Bhagavadgita* adlı metinde bulunan ve "Tanrı dedi ki" anlamında *bhagavan uvaca* ifadesi ile başlayan dizeler bu durumun en somut göstergeleridir. Bu tür bir ifade söz konusu metnin Tanrı kelâmı olduğunu da gösterir. Bu durumda Tanrı herhangi bir ara-

⁴³ Bhagavadgita, 4.7-8.

cıya ilham etmeksizin doğrudan kendini açığa çıkarmak sûretiyle vahyini insanlığa duyurmuştur.

Tanrı'nın bu şekilde insanlıkla iletişim kurmasının temel sebeplerinden biri kutsal metinde şu şekilde izah edilir: "*Ruhlar, doğum-ölüm çemberinde dolaşıp durmaktadır. Bu bedenden ne şekilde kurtulacaklarını ve nihai özgürlüğe nasıl ulaşacaklarını bilememektedirler.*"⁴⁴ Bunun üzerine Tanrı, avatar şeklinde ortaya çıkmış ve insanlara doğum-ölüm döngüsünden kurtulmaları için ne yapmaları gerektiğini vaaz etmiştir.⁴⁵ Avatarların önderliğinde kurtuluşa ulaşabilmek için bireylerin Tanrı'ya ve avatarlarına gönülden bağlanması gerekir. Dinî metinlerde geçen, "*Kimin düşüncesi Krişna ile karışır, kim onu takip eder ve onunla bir olursa, o kişi kurtuluşa ve ebedi özgürlüğe ulaşır.*"⁴⁶ şeklindeki ifadeler bu düşünceyi ortaya koyar.

Tanrı'nın avatar şeklinde ortaya çıkmasının bir diğer sebebi, kendi lütfunu ve letafetini insanlığa göstermektir. Diğer taraftan, bireylerin özünde mevcut olan potansiyel gücün gün yüzüne çıkmasına ve bu güçten yararlanarak manevî açıdan yükselmelerine yardımcı olmaktır. Tanrı bu şekilde bir vahiy yolunu seçmekle, bir kimsenin manevî açıdan nasıl daha yüksek bir konuma yükselebileceğini bizzat kendi örnek yaşantısıyla göstermektedir. Bu bakımdan avatar, insanlığın gerek toplumsal gerekse bireysel anlamda tekâmülüne ve gelişimine rehberlik etmektedir.⁴⁷

İslâm literatüründe *hulûl* terimi ile ifade edilen bu inanç şekli İslâm dininde Allah'ın zâtî sıfatlarına ve tevhit ilkesine ters düştüğü için kabul edilmemektedir. *Hulûl* anlayışı bazı dinlerde

⁴⁴ Bhagavadgita, 10.70.39.

⁴⁵ Bhagavad Purana, 3.19.38; 3.24.37; 3.33.5.

⁴⁶ Bhagavad Purana, 11.14.14.

⁴⁷ Annie Besant, *Avatar*, Vasanta Press, 1900, s. 53; Cemil Kutlutürk, *Hinduizmde Avatara İnanç*, s. 71-93.

(İslâm, Sihizm) reddedildiği gibi Hinduizm içinden çıkan kimi dinî akımlar (Brahma Samac, Arya Samac) tarafından da Tanrı'nın yüceliğine ve kudretine zarar verdiği düşüncesi ile eleştirilmektedir; fakat Hinduların geneli bu inancı kabul etmekte ve Tanrı'nın kendi özel kudreti ve iradesi sayesinde yeryüzüne indiğine inanmaktadır. Dolayısıyla, *avatar* doktrininin Tanrı'nın temel niteliklerine aykırı olmadığını iddia etmektedirler.

Sonuç itibarı ile Hindu kutsal metinlerinden anlaşıldığına göre Tanrı, insanoğlunun nasıl yaşaması, dinî öğretiyi nasıl takip etmesi ve yaşadığı olaylar karşısında nasıl tavır alması gerektiğini göstermek için zaman zaman kendi varlığını insanoğluna ifşa etmektedir. Bu şekilde o, beşerî eylemlerde bulunarak insanlara örnek olmakta ve onlarla iletişime geçmektedir. Hindu dinî geleneğinde *avatar* doktrinine yüklenen bu tür anlamlar, vahiy olgusunun temel amaç ve nitelikleri ile örtüşmektedir.

II. SİHİZM'DE VAHİY

Sihizm yaşayan en genç dinlerden biridir. Kökeni miladi XV. / XVI. yüzyıla dayanır. Hint alt kıtasında ortaya çıktığı için "Hint Dinleri" içinde değerlendirilir. *Sih* kelimesi Sanskritçede "öğrenci, mürit, çırak, bilgin" anlamına gelen *şışya* kelimesi ile ilişkili olup benzer mânaları ihtiva eder.⁴⁸ Sihler buradan hareketle kendilerini "Tanrı'nın müridi" olarak vasıflandırır; kendi dinî öğretilerini ise "*Guru*'nun öğretisi / yolu" anlamında *gurmat* olarak tanımlarlar. Mensuplarınca *gurmat*, ezeli vahye dayanır. O, herhangi bir başka dinî geleneğin veya felsefi sistemin devamı veya sentezi değildir.⁴⁹ Bu itibarla söz konusu dinî geleneğin Sihlere özgü bir yapı-

⁴⁸ M. Monier Williams, *A Sanskrit-English Dictionary*, II, 1573.

⁴⁹ Sardar Harjeet Singh, *Faith and Philosophy of Sikhism*, Delhi: Kalpaz Publications, 2010, s. 2-3. Hindistan'da bulunduğumuz süre zarfında görüşmüş olduğumuz Sih dinî liderlerin buna benzer tepkiler verdiklerine çoğu kez şahit olmuşuzdur.

sı vardır. Genel Sih düşüncesi bu şekilde olsa da Sihizm'in temel inançları incelendiğinde Hinduizm'den ve İslâm'dan etkilendiği de vakıadır. Nitekim kutsal metinlerinde Tanrı tasavvuru konusunda İslâm'daki tevhit ilkesine yakın anlatımlar mevcutken, diğer taraftan Hindulara ait *karma-samsara* (doğum-ölüm döngüsü) ve *mokşa* (kurtuluş) öğretileri de yer alır.

Sih dininin esasını, ilahi öğretileri derin tefekkür sonucu açığa çıkartan 10 *gurunun* kutsal metinlerde yer alan sözlerine iman edip buna uygun bir hayat yaşamak oluşturur. Sih inancına göre tek olan Yüce Tanrı, insanoglu ile iletişime geçmek ve böylece kendini beşeriyete tanıtmak için ilahi kelâmını *gurulara* bildirmiştir. Ezeli hakikateler keşfeden *gurular*, bunları kutsal metinlerde toplayıp sonrakilere aktarmışlardır. O yüzden “*gurunun öğretisi*” (*gurmat*) şeklinde tanımlanan Sih dini, ilahi kaynaklı olup Tanrı'nın vahyinden başka bir şey değildir.⁵⁰

Sihizm'de vahiy, doğaüstü bir olay olmaktan öte doğal bir süreç olarak değerlendirilir. Bununla kastedilen vahyin bireyi bizzat kuşatması ve etkisinin devamlı hissedilmesidir. Bir diğer ifadeyle; bireyin vahiy sayesinde manevi olarak kademe kademe terakki etmesidir; maddi formundan sıyrılıp manevi âleme yükselmesidir. Tanrı'nın lütfuyla ilahi bilgiye ermesidir. Dolayısıyla, Sihizm'de vahiy, belli bir zaman aralığına hasredilen veya kesik kesik devam eden bir süreç değildir. Tanrı'nın insanla iletişim halinde olması her daim devam eden bir olgudur. Bu itibarla Sihizm, sezgi ve tefekkür yoluyla elde edilen bir vahiy olgusundan söz eder. Bireyin Tanrı ile sürekli iletişim halinde olması ve onunla doğrudan bütünleşmesi için tecrübi ve sezgisel bilgi ile aklın önemine vurgu yapar; zira kişi aklı ile yanlış ve çelişkili inançlarından kurtulur ve vahyin

⁵⁰ Sardar Harjeet Singh, *Faith and Philosophy of Sikhism*, s. 52.

özünü anlamaya yönelik mertebe kaydeder. Böylece en üstün hakikati ve vahyi idrak edecek kıvama ulaşır.⁵¹

2.1. SİHİZM'DE VAHYİN KAYNAĞI VE ÇEŞİTLERİ

Sihizm'e göre; insanoğlu ile temasa geçip ezeli hakikatleri duyuran varlık Yüce Tanrı'nın kendisidir. Kutsal metinlerde yer alan hakikatler Tanrı'nın kelâmıdır. Tanrı bir ve tektir. Sih kutsal metinlerinin "tek yaratıcı" anlamına gelen *ek onkar* ifadesi ile başlaması bunun en somut göstergelerindendir.⁵² Âlemin varlığı ve varlığını devam ettirmesi Tanrı'nın kudretiyledir. Tanrı daima insanoğlu ile iletişim halindedir. Sih kutsal metinlerinde yer alan "*Merhamet sahibi yüce Tanrı'nın bana gelen sözlerini olduğu gibi ifade ederim.*"⁵³, "*Gurunun naklettiği bu söz kâinatı yaratandan gelir.*"⁵⁴, "*Kendi başıma nasıl konuşulacağını dahi bilemem, ben Tanrı'nın bana buyurduklarını aktarmakla görevliyim.*"⁵⁵ gibi ifadeler, Guruların tecrübe ettiği ilahi kelâmın doğrudan Tanrı'dan geldiğini vurgular.

Sihizm'e göre Tanrı kendisini hakikat, söz ve isim olarak ifşa etmiştir. Tanrı insanoğlu ile özel bir iletişim kurarak kendi kelâmını gurulara vahyetmiştir. Kutsal metin ifadesi ile "*Tanrı kendisinin uzaklarda olmadığını, yaratmış olduğu varlıklarla iç içe olduğunu anlatmaları için kutsal kişiler görevlendirmiştir.*"⁵⁶ O yüzden; Sih inancına göre Tanrı ancak gurunun sözlerine kulak vermekle anlaşılır ve bilinir hale gelir.

⁵¹ Gurnam Kaur, "Revelation and Reason in Sri Guru Granth Sahib", In *Fundamental Issues in Sikh Studies*, eds. Kharak Sing, S. Mansukhani and Sing Mann, Chandigarh: Institute of Sikh Studies, s. 73.

⁵² Adi Granth, trans. Ernest Trumpp, New Delhi: Munshiram Manoharlal Publishers, 2007, s. 1.

⁵³ Guru Grand Sahib, trans. Sant Singh Khalsa, Arizona: Hand Made Books, s. 722.

⁵⁴ Guru Grand Sahib, s. 306.

⁵⁵ Guru Grand Sahib, s. 763.

⁵⁶ Guru Grand Sahib, s. 993.

Sihizm'de, Tanrı'nın kendisini fiziksel olarak ifşa ettiği ve bu şekilde bir vahiy yolunu seçtiği inancı yer almaz; yani bu dinde Yahudilik ve Hinduizm'de olduğu gibi Tanrı'nın kendini insanoğluna göstermesi (*teofani*) gibi bir vahiy anlayışı söz konusu değildir. Nitekim Sihizm'in, Hindu inanç ve öğretilerine karşı çıktığı temel konuların başında *avatar* doktrini gelir. Sihler Tanrı'nın farklı şekillerde tezahür edebileceğine inanır. Kutsal metinlerde "nur" (*coti*) kavramı kullanılarak betimlenen çeşitli Tanrı tezahürleri vardır;⁵⁷ fakat Sihizm'de Tanrı'nın ete kemiğe bürünüp insan veya başka varlık formu aldığı şeklinde bir inanç veya vahiy anlayışı kabul edilmez.⁵⁸

2.2. SİHİZM'DE VAHİY İLE İLGİLİ KAVRAMLAR

Sihizm'de vahiy ile anlaşılan, Tanrı'nın kendisini söz ve hakikat olarak ifşa etmesidir. Bunun mahiyetini ve gerçekleşme biçimini sağlıklı bir şekilde anlayabilmek için vahiy ile ilişkili olan *bani* (söz/kelâm), *guru* (rehber, elçi), *gurbani* (gurunun sözü) ve *guru grand sahib* (kutsal kitap) gibi terimlerin ele alınması ve birbirleri ile ilişkisinin ortaya konması gerekmektedir.

2.2.1. Bani

Bani kelimesi Sanskritçe'de "söz, müzik, titreşim, ses, konuşma, söylem, dil" anlamlarına gelen *vani* sözcüğünün Gucarat dilindeki telaffuz şeklidir. Kelime olarak "söz, kelâm, ses" gibi mânalara gelen *bani*, terim olarak "ilk söz olan Tanrı'nın kelâmı"nı ifade eder.⁵⁹ Tanrı *bani* yoluyla tezahür eder; *bani* ile her şeyi kuşatır ve her şeye nüfuz eder.⁶⁰ *Bani* terimi aynı zamanda Tanrı kelâmının açığa çıkmış şekli olan Sih kutsal metinlerini ifade eder.

⁵⁷ Örn. bkz. Guru Grand Sahib, 1026.

⁵⁸ Gurnam Kaur, "Revelation and Reason in Sri Guru Granth Sahib", s. 65.

⁵⁹ M. Monier Williams, *A Sanskrit-English Dictionary*, I, 1370; Guru Grand Sahib, s. 1044.

⁶⁰ Guru Grand Sahib, s. 1026.

Dolaysıyla Sihizm'de vahiy kavramı karşılığında kullanılabilir en yakın kavramlardan biri *bani*dir. *Bani*, ezeli ve ebedidir. İnsanlığı aydınlatan ve onlara ışık tutan ilahi hikmetlerdir. Bu açıdan *bani* ve *guru* "rehber, kişiyi karanlıktan aydınlığa çıkartan ilahi kılavuz" mânasında Sih kutsal metnini ifade eden iki terimdir. Bu bağlamda aralarında bir fark yoktur. Sih inancına göre *baninin* menşei her şeyin sahibi olan Tanrı'dır. Nitekim Sih dini geleneğinde beşinci Guru kabul edilen Arcun Dev, vahyin (*bani*) doğrudan Tanrı'dan geldiğini ifade etmiştir. Kendisi ne ilettiyse bütün hepsinin Tanrı tarafından buyrulduğunu bildirmiştir. İfşa ettiği bütün hakikatleri (*bani*) Tanrı ile iletişime geçmek sûretiyle O'ndan aldığını belirtmiştir.⁶¹

2.2.2. *Gurbani*

Gurbani ifadesi, *guru* ve *bani* kelimelerinden oluşur. *Bani* terimi kısaca vahiy anlamına gelip Tanrı'nın kelâmı olan kutsal metinleri ve bu metinlerdeki bölümleri ifade eder. *Guru* terimi ise manevi lider ve rehber anlamında olup Sih dinî geleneğindeki 10 *guruya* işaret eder. Buradan hareketle *gurbani* terimi, "Gurunun sözleri ve öğretileri" gibi mânalara gelir ve genel anlamda Sih dini için kullanılır.⁶²

Sih kutsal metinlerinde yer alan ilahiler, sadece 10 *guruya* ait değildir. Bu ilahilerden bir kısmı başka kimselere atfedilir. Kutsal metinlerde yazıları bulunan 10 *guru* dışındaki kimseler "adanmış" anlamında *bhagatlar* olarak bilinir. Mesela Sih kutsal metninde Kebir'e ait 292, Namdey'e ait 60, Ravidas'a ait 41, Baba Ferid'e ait 134, Surdas'a ait 2 ilahi bulunur. Kutsal metinde bu tür kimselere atfedilen sözleri ifade etmek üzere "adanmış kimselerin sözleri"

⁶¹ Guru Grand Sahib, 1407; Gurnam Kaur, "Revelation and Reason in Sri Guru Granth Sahib", s. 63.

⁶² Guru Grand Sahib, 304.

mânasında *bhagatbani* terimi kullanılır.⁶³ Sihler nazarında bu kimselerin statüleri *gurulardan* farklı olup daha aşağı seviyededir.

2.2.3. Şabad

Şabad “kelime, söz, kutsal ses, ilahi, dize, cümle” gibi anlamlara gelir. Terim olarak ise “Sih kutsal metinlerinde yer alan sözleri ve cümleleri” ifade eder.⁶⁴ Sihler için kutsal metin, iki kapak arasına alınmış bir kitap olmaktan ziyade *gurular* tarafından söylenmiş olan sırlı ve kutsal ilahilerdir (*şabad*). Sih inancına göre *şabadlar* zikredildiğinde veya makamlı okunduğunda bu sözlerde saklı olan deruni mânalar gün yüzüne çıkmış ve böylece mükemmel aydınlanma gerçekleştirmiş olur.⁶⁵ Bu durum “bencilliği yok edip gerçeği idrak etme” anlamını da ihtiva eden *şabad* kelimesinin semantik anlamıyla da yakından ilişkilidir.

2.2.4. Guru: Vahyi alan

“Karanlık, zulmet” anlamına gelen *gu* ile “yok edip ortadan kaldıran” anlamındaki *ru* sözcüklerinin terkiibinden oluşan *guru*, kelime olarak “karanlığı yok eden” anlamına gelir. Terim olarak ise “karanlıktan aydınlığa çıkarma sürecinde bireye rehberlik ve önderlik eden” demektir.⁶⁶ Sihizm’de vahiy ile ilişkili temel kavramların başında *guru* gelir; Sihizm’de vahye muhatap olan ve bunu insanlığa duyuran 10 *guru* vardır. İnanişâ göre Tanrı’nın kelâmını işitmeye mazhar olan bu kişiler, saf ve sade yaşamları ile Tanrı’nın lütfuna ermişlerdir. O yüzden *gurular*, ilahi kelâmın ve yüce hakikatin beşer tarafından anlaşılmasını sağlayan kişilerdir. Bireyleri cehalet

⁶³ Gurtej Sing, “Two Views on Dasam Granth”, in *Fundamental Issues in Sikh Studies*, eds. Kharak Sing - S. Mansukhani - Sing Mann, Chandigarh: Institute of Sikh Studies, s. 180; Sardar Harjeet Singh, *Faith and Philosophy of Sikhism*, s. 89-93.

⁶⁴ W. H. McLeod, *Essays in Sikh History, Tradition, and Society*, New Delhi: Oxford University Press, 2007, s. 275.

⁶⁵ Guru Grand Sahib, s. 1392, 1377.

⁶⁶ M. Monier Williams, *A Sanskrit-English Dictionary*, I, 528.

çukurundan kurtarıp Tanrı bilgisine ulaştıran ve bu süreçte onlara rehberlik eden manevi önderlerdir.⁶⁷ Onlar, Tanrı'ya ulaşmak için sürekli çaba içinde olanlara yardım elini uzatırlar. Hakikat bilgisine ermek için samimi çaba sarf eden ve kutsal metinlerdeki buyrukları hayatına tatbik edip bunları gündelik yaşama aksettiren kişilere *guruların* gerçek mânada faydası dokunur. *Gurular* böyle kimselere Tanrı ile iletişim halinde olabilecekleri ve onu sezineleyebilecekleri bir yaşam şekli sunar. Kutsal metinlerde yer alan “*Guruya hizmet eden huzura ulaşır, ona tabi olan Tanrı'ya ulaşır, onun sayesinde cehalet ve tüm acılar yok olur.*”⁶⁸ gibi ifadelerde bu duruma dikkat çekilir.

Guru, vahyi doğrudan tecrübe etmiş ve bunu kendi dilinde ifade etmiştir. *Guru*, Tanrı ile doğrudan bir iletişim kurarak ilahi ilhama mazhar olmuştur; fakat *guru* Tanrı'nın bedenlenmiş ve ete kemiğe bürünmüş hali değildir. Bir diğer ifadeyle, Tanrı, mesajlarını duyurmak için *guru* formuna bürünmemiştir. O, *gurulara* ilham etmek sûretiyle kendi iradesini bilindir kılmıştır. *Gurular* Tanrı tarafından vahyedilen şeyleri anlatmak ve uygulamak üzere görevlendirilmişlerdir. O yüzden, *gurular* Tanrı'dan ne almışlarsa onu olduğu gibi değiştirmeden ve kendi heva ve heveslerinden bir şey katmadan iletmişlerdir. Onlar, sadece ilahi sözleri aktaran güvenilir elçilerdir. Kabur Sing'e atfedilen “*Ben sadece Tanrı tarafından nasıl takdir buyurulmuşsa öyle konuşuyorum. Ben, Tanrı'nın sözünü bana geldiği şekli ile söylüyor ve anlatıyorum.*”⁶⁹ ifadesi *guruların* birer ilahi elçi olduklarını ifade etmektedir. Nitekim onlar kendi cismanî veya beşerî yönlerini ön plana çıkarmamışlardır. Bedenlerinin geçici olduğunu vurgulamışlardır. İnsanları, yok olmayan ve bozulmayan ebedi hakikatlere yönlendirmişlerdir; yani insanların dikkatlerini Tanrı'dan aldıkları vahye çekmişlerdir.

⁶⁷ Gurnam Kaur, “Revelation and Reason in Sri Guru Granth Sahib”, s. 61

⁶⁸ Guru Grand Sahib, s. 150.

⁶⁹ Guru Grand Sahib, s. 763.

Sihizm'in kurucusu Nanak, ilk *guru* kabul edilir. O, ilahi vahiy ile muhatap olan ilk *gurudur*. Onun vahyi alış süreci Sih geleneğinde mitolojik unsurlar da katılarak çeşitli şekillerde anlatılır. Buna göre Nanak, 30 yaşlarında bir vizyon geçirir. Yaşadığı beldede bir anda ortadan kaybolur. Kimse onun nerede olduğunu bilemez ve onu bulamaz. Nanak 3 gün sonra ortaya çıkar ve Tanrı'nın iradesi ile O'nun huzuruna çıkarıldığını ve insanları doğru yola davet etmekle görevlendirildiğini bildirir. Bu manevi tecrübe esnasında kendisine ölümsüzlük iksiri dolu bir kap (*amrit*) sunulduğunu ve Tanrı'nın kendisine şunların aktardığını bildirir: "*Nanak dikkat buyur! Bu benim kutsal adıma hürmet ve tapınma iksiridir. İç onu. Ben daima seninle beraberim, seni kutsuyor ve yüceltiyorum. Benim isimle mutlu ol ve git bunu başkalarına öğret. İsmimi sana hediye olarak sunuyorum...*"⁷⁰ Guru Nanak, Tanrı'nın sevgisini ve varlığını bizzat tecrübe edip kendisine tevdi edilen bu ilahi görevle yaşadığı beldeye geri döner. Takipçileri ona büyük saygı göstermeye başlar. Nanak onlara Tanrı'nın kutsal ismini ağızlarından düşürmemelerini telkin eder. Bunu tadanların ebedi huzura ve mutluluğa kavuşacağını bildirir. İlahi kelâmı zikrederek mükemmel olan Yüce Varlığa ulaşabileceğini vaaz eder.⁷¹

Sih dinî geleneğinde Guru Nanak'tan itibaren dokuz *guru* daha gelmiştir. Onuncusu olan Guru Gobind Sing'in ölümünden sonra *guruluk* silsilesi sona ermiş ve kutsal metin bundan sonra ebedi *guru* olarak kabul edilmiştir. Bu itibarla vahiy olgusu bağlamında *guru* kavramının iki yönlü bir anlamı vardır. Bu kavram hem "vahye aracılık eden manevi önderleri" hem de "onların işitmiş oldukları ilahi kelâmın kayda geçirilmiş hali olan kutsal metinleri" ifade eder.⁷² Bu açıdan Tanrı'nın sözü olan kutsal metinler,

⁷⁰ Guru Grand Sahib, s. 150.

⁷¹ Guru Grand Sahib, s. 150-1; Gurnam Kaur, "Revelation and Reason in Sri Guru Granth Sahib", s. 65.

⁷² Guru Grand Sahib, s. 366; W. H. McLeod, *Essays in Sikh History, Tradition, and Society*, s. 271.

deruni aydınlanma sonucu guruların kalbine doğan ilhamlar veya tanrısal esinlerdir.

Sihizm'de Tanrı'nın sözü, hakiki *gurudur*. Dolayısıyla, *guru* kavramının semantik tahlili dikkate alındığında bu kavram ile nitelendirilen Sih kutsal metinleri, bireyleri karanlıktan aydınlığa çıkartan, onlara doğru ile yanlışı gösteren ve bu yolda kendilerine rehberlik eden ezeli hikmetlerdir. Sihler tarafından kendi kutsal metinlerine yüklenen böyle bir anlam, İslâm dininde Kur'ân-ı Kerim'in taşıdığı nitelikle örtüşür. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de yer alan "Âlemlere uyarıcı olsun diye, kuluna Furkân'ı indiren (Allah) ne yücedir!"⁷³ ifadesi bu bağlamda dikkat çekmektedir. Elbette Sih kutsal metni ile Kur'ân-ı Kerim arasında içerik, üslup ve mahiyet itibarı ile pek çok farklılıklar söz konusudur. Fakat dinî gelenekler tarafından söz konusu kutsal metinlere yüklenen mânaların bazı yönlerden benzerlik arz ettiği de vakıdır.

2.2.5. *Adi Grand / Guru Grand Sahib*

Sihizm'de vahiy mahsulü kabul edilen kutsal metinler için iki isim kullanılır. Birincisi "ilk/temel kitap" anlamında *Adi Grand*, ikincisi ise *Guru Grand Sahib*'tir. Bu isimle kastedilen onuncu *gurudan* sonra beşerî *guru* halkasının sona erdirilip *guru* unvanının ve fonksiyonunun ebedi olarak kutsal metne verilmiş olmasıdır. Bu bağlamda Sihler, kutsal metinlerini yaşayan aktüel bir *guru* olarak görürler ve ona gereken hürmeti daima gösterirler. Söz konusu metinleri yere koymamaları, üzerini temiz bir bezle kapatmaları, ona arkalarını dönmemeleri, Gurudvara adı verilen mabetlerine girdiklerinde kutsal metin önünde saygı ile eğilmeleri bunun somut göstergelerinden bazılarıdır.

⁷³ el-Furkân 25/1.

Guru Grand Sahib'deki ilahilerin temeli Guru Nanak'a dayanır. Söz konusu kutsal metinler Nanak'tan sonraki diğer 8 *guru*nun da sözlerini ihtiva eder. Onuncu *gurunun* şiirleri ise *Guru Grand Sahib*'de yer almaz. Burada sadece 9 *gurunun* değil Sih kökenli olmayan başka kimselerin de ilahilerine yer verildiği görülür. Bu itibarla Sih kutsal metinleri kendine özgü bir yapıya sahiptir. Pencabi dilinin Gurmukî lehçesinde yazılmış olan *Guru Grand Sahib*'in günümüzdeki mevcut halini XIX. yüzyılda aldığı bilinmektedir.⁷⁴

Sihlerin kutsal metne aşırı saygı göstermeleri, onun mahiyeti ve kaynağı ile ilgilidir; zira inanca göre kutsal metinler *guruların* kendi sözleri veya akılları ile çıkarımda buldukları düşünceleri değildir. *Guru Grand Sahib*, *guruların* Tanrı'dan gelen bilgiyi söze dökmesi sonucu oluşmuştur. Bir başka ifadeyle bu metinler *guruların*, Tanrı ile iletişime geçmesi sonucu ulaştıkları ezeli hakikatin kaydedilmiş halidir. *Guru Grand Sahib*, *gurulara* ilham edilmiş olan sözleri içerdiğinden vahiy mahsulüdür. Bu sözlerin kaynağı ve vahyedicisi, Yüce Tanrı'nın kendisidir. Bu özelliğinden ötürü söz konusu metinler "ilk söz, ezeli kelâm" anlamında *bani* ve "Tanrı'nın kelâmı" anlamında *vaheguru* olarak da nitelendirilir.⁷⁵

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Hinduizm, Budizm, Caynizm ve Sihizm, Hint alt kıtasında ortaya çıktıkları için "Hint Dinleri" şeklinde kategorize edilir. Aynı kültür havzasından beslendikleri için söz konusu dinlerin birbirinden etkilendikleri ve birtakım ortak inanç ve uygulamalara sahip oldukları bilinmektedir. Bununla birlikte, her bir dinî geleneğin

⁷⁴ Hammet Arslan, "Sihizm", *Doğudan Batıya Düşüncenin Serüveni*, ed. Bayram Ali Çetinkaya, İstanbul: İnsan Yay., 2015, I; 735-6.

⁷⁵ *Guru Grand Sahib*, s. 404; Sardar Harjeet Singh, *Faith and Philosophy of Sikhism*, s. 227.

mensupları kendi öğretilerinin bağımsız ve ezeli olduğunu vurgulama eğilimindedir. Söz konusu dinlerde dikkat çeken ortak noktalardan biri, Tanrı veya insanüstü bir varlığın çeşitli yollardan kendileri ile temasa geçtiği veya insanoğlunun çeşitli kanalları kullanmak sûretiyle metafizik alanla irtibat kurduğu düşüncesidir. Vahiy mefhumu çerçevesinde ele alınabilecek bu hususun, her bir dinî gelenekte farklı yansımaları olmuştur.

Hint kökenli dinî geleneklerden olan Budizm ve Caynizm, Hinduizm'deki vahiy algısını bütünüyle kabul etmemiştir. Kendilerini Hindu dinî geleneğinin devamı olarak da görmemişlerdir. Bu bağlamda *Vedalar*'ın otoritesine karşı çıkmışlardır. Nitekim her iki dinî gelenek de Hindu kutsal metinlerinin geçerliliğini kabul etmediğinden, yaratıcı ve müteâl bir Tanrı fikrine yer vermediğinden, bazı Hindu düşünürleri tarafından "sapkın, yanlış yolda yürüyen, inançsız fikri akım" anlamında *nastika* olarak adlandırılmıştır.

Tanrı düşüncesine açıkça yer vermeyen Budizm ve Caynizm'de dinî öğretileri ifşa eden kişiler olarak sırasıyla Siddharta Gotama (Buda) ve Vardhamana (Mahavira) görülmüştür. Söz konusu dinlerin kurucuları/sistemleştiricileri olarak kabul edilen bu şahısların derin tefekkür ve doğru yaşantı neticesinde deruni bilgileri keşfettiklerine inanılmıştır. Budist ve Caynist öğretileri ihtiva eden kutsal metinlerin kaynağı olarak Buda (aydınlanmış) ve Mahavira (büyük kahraman) kabul edilmiştir. Dinî hakikatlerin herhangi bir başka varlığa veya tanrısal güce değil, bunlara ait olduğu düşünülmüştür. Tarihi süreçte Budizm ve Caynizm'e mensup kişiler tarafından din kurucuları yüceltip tanrılaştırılmış ve bu anlamda kutsal metinlerin/ezeli hakikatlerin kaynağı hususunda farklı görüşler ileri sürülmüştür.

Tanrı düşüncesinin bulunduğu Hinduizm ve Sihizm'de ise vahyin kaynağı Tanrı'nın kendisidir. Tanrı, kendini tanıtmak ve mesajlarını iletme üzere çeşitli vasıtalar kullanmıştır. Hinduizm'de

Tanrı, söz ve hakikat olarak kendini ifşa etmiştir. Bu bağlamda Tanrı'nın kelâmını (*Şabda Brahman*) işiten *rişiler* bunları kayıt altına almışlardır. İlhama mazhar olmuş azizlerin bu çabaları neticesinde vahiy mahsulü (*şrutî*) olarak kabul edilen Veda metinleri ortaya çıkmıştır. Hindu inancına göre Tanrı, hem kendi varlığı ve mahiyeti hakkında insanlığı aydınlatmak hem de insanoğluna bu dünyadaki görevlerini (*varnaşramdharma*) ve ebedi kurtuluş (*mokşa*) yollarını izah etmek üzere başka bir şekilde de vahyetmiştir. Bu anlamda O, bizzat yeryüzüne inerek insanlara görünmüş (*avatar*) ve ezeli hikmetleri aktarmıştır. Hindular nezdinde her iki vahiy türü de oldukça önemlidir; zira söz konusu dinî geleneğe göre kişinin doğum-ölüm döngüsünden çıkıp ebedi kurtuluşa ulaşması için öncelikli olarak *cnana marga* denilen "hakiki bilgi yolu"nu keşfetmesi gerekir. Bununla kastedilen, Tanrı bilgisine ulaşabilmek ve Tanrı'yı idrak edebilmektir. Her iki vahiy türü dikkatlice ele alındığında Tanrı'nın bu temel amaç için insanoğlu ile iletişime geçtiği görülür. Bu açıdan Hindular nezdinde gerek Tanrı kelâmının ifşası (*vedavatar*) olarak vuku bulan gerekse Tanrı'nın kendi hususi bedenleşmesi (*avatar*) şeklinde gerçekleşen vahiy mefhumu oldukça önemlidir.

Sihizm ise oldukça yeni bir din olup Hindistan'da, Hindu ve İslâm kültürünün yaygın olduğu bir dönemde ortaya çıkmıştır. Sihlere göre, dinî düşünceleri bağımsız olup kendilerine özgüdür; yani Hint alt bölgesinde hâkim unsur olan Hindu geleneğine dayanmaz. İslâm ile Hinduizm'in bir alaşımı da değildir. Bu anlamda Sihler, gerek *Vedalar*'daki gerekse İslâmî gelenekteki vahiy anlayışını doğrudan kabul etmezler. Tanrı'nın kendi dinlerine özgü bir yolla vahiyde bulunduğu inanırlar. Bu itibarla Sihizm, vahyedilmiş bir dindir. Bu dinin başlangıcı Guru Nanak'ın ilahi ve ezeli hakikatleri fark edip Tanrı'nın elçisi olarak görevlendirilmesi sürecine dayanır.

Sih dinî düşüncesine göre Tanrı'nın insanoğlu ile iletişim kurması, fiziksel olarak ortaya çıkma (*teofani*) şeklinde değil ilahi kelâmın duyurulması şeklinde gerçekleşmiştir. Dolayısıyla, Sihizm'de, Tanrı'nın ete kemiğe bürünerek insanlığa görünmesi şeklinde bir vahiy algısı bulunmamaktadır. Bu bağlamda ilahi hakikatleri insanlığa ulaştıran *gurular*, Tanrı'nın beden almış şekli değil deruni tefekkür sonucu ilahi ikrama mazhar olmuş güvenilir birer aracı olarak görülür.

Tanrı, kendi kelâmını (*bani / şabad*) *gurulara* ilham etmek sûretiyle tezahür etmiş ve bu şekilde insanlığa kendini tanıtmış ve mesajlarını iletmiştir. Bu tür bir tanrısal tezahür veya vahiy, Guru Nanak ile başlamış onuncu guru olan Gobind Sing'e kadar devam etmiştir. *Guruların* keşfettiği hakikat, *Guru Grand Sahib*'te toplanmıştır. *Gurularca* ifşa edilen bu vahiy, çevresel koşulların veya sosyo-kültürel şartların hazırladığı bir sonuç veya ürün değildir. *Guruların* kendi zihinlerinden ürettikleri beşerî sözler de değildir. Vahiy, doğrudan ilahi hakikatin tecrübesidir. Bu itibarla vahiy olgusu Sih dinî geleneğinin temel yapısını oluşturmaktadır. Nitekim Sih inancına göre kişiyi zulmetten aydınlığa ulaştıracak hakiki *guru* (rehber), Tanrı'nın vahyidir. Bunların kayda geçirilmiş formu olan kutsal metinlerdir. O yüzden, hem bu dünyada mutlu bir yaşam arzulayan hem de ebedi saadete kavuşmak isteyen kimse, Tanrı'nın sözüne (*vaheguru*), yani bu ilahi metinlere sarılmalı; hayatın her yönünü kuşatan ve canlılığını sürekli muhafaza eden vahyin etkisine girmelidir. Onun sayesinde iyi ile kötüyü fark edip manevi olarak terakki etmelidir.

KAYNAKLAR

- Adi Granth*, trans. Ernest Trumpp, New Delhi: Munshiram Manoharlal Publishers, 2007.
- Arslan, Hammet, "Sihizm", *Doğudan Batıya Düşüncenin Serüveni*, ed. Bayram Ali Çetinkaya, İstanbul: İnsan Yay., 2015.
- Arya, R. Prakash, *Rgveda Samhita*, Varanasi: Indica Books, 2002.
- Bahadur, Şayam, *Prabhat Brihat Hindi Şabdakoş I-II*, Prabhat Prakaşan, 2010.
- Basent, Annie & Bhagavan Das, *Sanatana Dharma*, Chennai: Vasanta Press, 1940.
- Dowson, John, *A Classical Dictionary of Hindu Mythology and Religion, Geography, History, and Literature*, London: Routledge & Kegan Paul Ltd., 1961.
- Guru Grand Sahib*, trans. Sant Singh Khalsa, Arizona: Hand Made Books, ts.
- İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1990.
- Kaur, Gurnam, "Revelation and Reason in Sri Guru Granth Sahib", in *Fundamental Issues in Sikh Studies*, ed. Kharak Sing, S. Mansukhani and Sing Mann, Chandigarh: Institute of Sikh Studies, ts.
- Klostermaier, K., *A Survey of Hinduism*, Albany: State University of New York Press, 1989.
- Kutlutürk, Cemil *Hindu Kutsal Metinleri: Upanişadlar*, İstanbul: Dergah Yay., 2014.
- _____, "Hinduizmde Avatara İnancı", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 2014.
- Maghad K. N. Prasad, *Şri Vişnu Aur Unke Avatar*, Delhi: Vani Prakaşan, 2001.
- McLeod, W. H., *Essays in Sikh History, Tradition, and Society*, New Delhi: Oxford University Press, 2007.
- Radhakrishnan, *The Principal Upanisads*, London: Georges Allen & Unvin Ltd., 1953.
- Rai, Archana, "Bharatiya Darşan main Cayat ka Svarup", Kaşi Hindu Vişvavidyalaya, Doktora Tezi, Benares 2002.

- Sing, Gurtej, "Two Views on Dasam Granth", in *Fundamental Issues in Sikh Studies*, ed. Kharak Sing, S. Mansukhani and Sing Mann, Chandigarh: Institute of Sikh Studies, ts.
- Sing, K. V., *Hindu Dharma Mein Vaigyanik Manyatayen*, Prabhat Prakashan, 2009.
- Singh, Sardar Harjeet, *Faith and Philosophy of Sikhism*, Delhi: Kalpaz Publications, 2010.
- Williams, M. Monier, *A Sanskrit-English Dictionary I-II*, Varanasi: Indica Books, 2008.
- Winternitz, Maurice, *A History of Indian Literature I-II*, Delhi: Motilal Banarsidass Publishers, 1981.